

De Nederlandse Volksverhalenbank van het DOC Volksverhaal (Meertens Instituut) bevat momenteel meer dan 40.000 verhalen. U kunt hier onder meer zoeken naar historische en hedendaagse sagen, legenden, sprookjes, moppen, raadsels en broodjeaapverhalen. Daarnaast kunt u ook zélf een verhaal aanleveren: www.verhalenbank.nl In deze rubriek verschijnt één van de prachtige, aangrijpende, humoristische of spannende verhalen die de Nederlandse Volksverhalenbank rijk is.

‘De liger fan’t Fean’ in

Tekst: Dorine Boudewijn (stagiaire DOC Volksverhaal)

Foto: Jan Hepkes Wouda.

In: *Ut it gea fan Sterke Hearke. In kar út it fersprate wurk fan Dam Jaarsma.*

Uitg. door P.H. Breuker, J. van der Kooi en J.J. Spahr van der Hoek. Leeuwarden 1987, p. 98.

Jan Hepkes moest tijdens een droge zomer voor een boer een put uitgraven. Deze put was zo diep dat Jan Hepkes niet zomaar op de bodem stond. Er moesten steeds meer touwen aan elkaar geknoopt worden. Toen Jan Hepkes eindelijk op de bodem van de put was, zag hij een houten deur. Hij deed de deur open en kwam op een ossenmarkt in Amerika uit. Hij kon daar alles gratis krijgen en is de hele dag gebleven. Om de boer en de put heeft hij zich niet meer bekommerd.

Bovenstaand verhaal gaat over Jan Hepkes Wouda (1862-1939), een vellen- en huidenkoper uit Surhuisterveen. Hij woonde samen met zijn zus Tjitske en hield er samen met haar een winkeltje in kruideniers- en huishoudelijke artikelen op na. Hij was vaak te vinden aan de Feikedraai waar hij leugenverhalen vertelde: verhalen waarin de realiteit zo verdraaid is, dat het de toehoorder wel duidelijk moet zijn dat dit geen betrouwbare afspiegeling van de werkelijkheid kan zijn. Hij is de bekendste leugenbaron van Friesland. Door zijn leugenverhalen is hij bekend komen te staan als de *liger fan’t Fean*. Voor de verhalen die hij bedacht, putte hij vaak uit klassieke motieven - bijvoorbeeld over het vangen van enorme vissen - maar hij bedacht ook zelf nieuwe verhalen. In Surhuisterveen is een standbeeld voor hem opgericht.

Het verhaal over het gat door de aarde is in verschillende versies opgenomen in de Nederlandse volksverhalenbank. In één versie van het verhaal, die erg op de bovengenoemde versie lijkt, was Jan Hepkes samen met zijn broer aan het graven. Ze waren er erg lang mee bezig en op een gegeven moment kwamen ze tot de conclusie dat ze in Amerika waren beland. Aan de andere kant van het gat zagen ze namelijk Wibe Prûm, die van Surhuisterveen naar Amerika was geëmigreerd. Drie andere versies gaan over mannen die een sloot uitbaggeren of -graven. Ze graven te diep en komen in Amerika uit. Daar horen ze een man tegen diens vrouw Trijntje roepen dat ze de was binnen moet halen omdat het begint te regenen. De twee versies waarin Jan Hepkes voorkomt, zijn door Ype Poortinga bewerkt en als één verhaal opgenomen in *De ring fan it ljocht*. Het maakt deel uit van wat Poortinga de ‘Jan Hepkes-syklus’ noemt: negentien

verhaaltypen over de Friese leugenbaron. Een ander verhaalttype waarin Jan Hepkes een tunnel graaft, speelt zich af in de winter. Het heeft heel hard gesneeuwd en het huis van Jan Hepkes is helemaal ingesneeuwd. Om toch naar het dorp te kunnen graaft Jan Hepkes een tunnel. Dit keer gaat hij dus niet door de aarde, maar door de sneeuw heen.

Twee elementen uit het verhaal van Jan Hepkes zijn bekend uit literaire werken en genres. Het eerste aspect is de deur waardoor Jan Hepkes in Amerika terecht komt. Het doet bijvoorbeeld denken aan het deurtje uit *Alice’s adventures in Wonderland* (1865) van Lewis Carroll. Het verscheen in 1875 voor het eerst in het Nederlands. Alice komt in dit verhaal via een klein deurtje in een andere wereld terecht. Het tweede element is de reis in en door de aarde. Men heeft lang niet geweten wat er in en aan de andere kant van de aarde gaande was. In reisverhalen kon men de fantasie de vrije loop laten. *Naar het middelpunt der aarde* van Jules Verne (1828-1905) is hier een aardig voorbeeld van. In het boek wordt beschreven hoe professor Lidenbrock en zijn neef Axel afdalen in een IJslandse krater en zo binnen in de aarde belanden. Daar beleven ze spannende avonturen en doen ze wonderbaarlijke ontdekkingen.

In *Pipper valt door de aarde* uit 1912, van Antony de Vletter (1866-1935), wordt - net als bij Jan Hepkes - daadwerkelijk door de aarde gereisd, om aan de andere kant uit te komen. Pipper en Frits alias Ukkie groeien samen op. Als jongens dromen ze ervan samen in een krater af te dalen om de binnenkant van de aarde te zien. Als ze een bus carbid in handen krijgen, proberen ze zelf een krater te maken.

Na hun schooltijd groeien Pipper en Frits uit elkaar. Frits gaat naar de HBS en later naar de technische universiteit waar hij studeert voor mijnningenieur. Pipper blijft bij zijn nicht als groenteboer werken en vervult later andere baantjes. Als Pipper in de problemen komt, bezorgt Frits hem een betrekking aan de universiteit en de twee blijven daarna in elkaars nabijheid werken. Ze lezen Jules Vernes *Naar het middelpunt der aarde*. Frits wil die reis ook maken en hij belooft Pipper met zich mee te nemen als het zo ver is. Frits bedenkt een manier om een tunnel door de aarde te boren, van de Zuiderzee tot Indië. Dankzij giften van gulle gevers uit Indië en Amerika kan zijn project gerealiseerd worden. Pipper meldt zich aan om als eerste door de tunnel te reizen. In een capsule reist hij succesvol door het binnenste van de aarde. Na hem volgen duizenden anderen. Frits

ontwikkelt ideeën om ook een onderaardse tunnel naar Amerika te graven. Maar voor het zo ver is, begint de aarde te verzakken en om te voorkomen dat

hele continenten ten onder gaan, wordt de tunnel vernietigd. Frits probeert dit tegen te houden, valt in de tunnel en sterft terwijl de tunnel wordt opgeblazen. De Zuiderzee wordt weer bevaarbaar en Pipper en zijn vrouw varen daar in hun bootje om Frits te herdenken.

Reizen in en door de aarde is door de eeuwen heen een populair thema in de literatuur geweest. Dat Jan Hepkes juist in Amerika terecht kwam, valt te verklaren vanuit de sociaal-economische omstandigheden van de negentiende en vroege twintigste eeuw. Uit

religieuze of economische overwegingen trokken mensen in groten getale van de Achterhoek, Friesland, Groningen, de Brabantse Peel en Zeeland naar het beloofde land. Van 1880 tot 1920 emigreerden naar schatting circa 150.000 Nederlanders naar de Verenigde Staten. Ook na de Eerste Wereldoorlog bleef Amerika een aantrekkelijk toevluchtsoord. Dat een van de kameraden uit Surhuisterveen naar de andere kant van de oceaan is vertrokken, mag dan ook geen verbazing wekken. En het gaf Jan Hepkes een mooi idee voor een van zijn befaamde leugenverhalen.

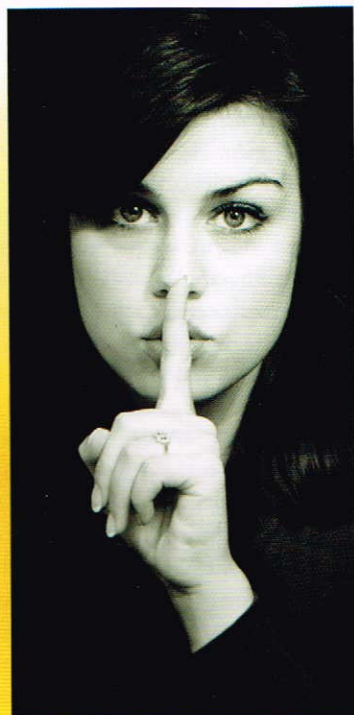
Meer Lezen?

- Ton Dekker, Jurjen van der Kooi en Theo Meder: *Van Aladdin tot Zwaan kleeft aan*. Nijmegen, 1997.
- Jurjen van der Kooi: 'Burleske satire en leugenverhaal', in: *Driemaandelijks blad voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 1986, nr. 3-4, p. 99-129.
- Jurjen van der Kooi: 'Surhuisterveen. Jan Hepkes, leugenbaron', in: W. de Blécourt, R.A. Koman, J. v.d. Kooi, T. Meder: *Lokale verhalen* (werktitel, in print 2010).
- Jurjen van der Kooi: *Volksverhalen in Friesland*. Groningen, 1984. (verhaaltipe: VDK 1882B*)
- Herman Obdeijn en Marlou Schrover: *Komen en gaan: immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550*. Amsterdam, 2008.
- Ype Poortinga: *De ring fan it ljocht*. Baarn, 1976.
- Jules Verne: *Naar het middelpunt der aarde*. Haarlem, zonder jaar. Vert. van: *Voyage au centre de la terre*, 1864.
- A.C.C. de Vletter: *Pipper valt door de aarde*. Utrecht, 1912.
- Nederlandse volksverhalenbank, www.verhalenbank.nl, id-nummer: ABIJMA11, ABIJMA19, CJo09105, CJo105002, CJo61111.

Amerika

Vertelacademie

Utrecht, Zwolle en Antwerpen

De Vertelacademie verzorgt een compleet aanbod aan cursussen en workshops voor vertellers en mensen die vertellen willen toepassen in hun werk.

- Basis- en vervolgcursussen.
- Gespecialiseerde workshops gericht op toegepast vertellen. Onder andere:
 - Vertellen met en voor kinderen.
 - Vertellers in beweging.
- Twee uitgebreide leerroutes met begeleidingsmomenten en certificering:
 - Vertellen met en voor kinderen tussen 4 en 14 jaar.
 - Vertellen voor een groot publiek.

Web: www.vertelacademie.nl Telefoon: 030 2935842 Vanuit België: 0031 30 2935842

Bezoek ook eens het eerste Nederlandse vertelforum: www.vertelforum.nl